

Б Р І Ф

АНАЛІТИЧНІ ЗАПИСКИ З ЕФЕКТИВНОГО Е-УРЯДУВАННЯ

Випуск #2: Втілення е-демократії:
Спектр інструментів та варіанти
вибору

Б Р І Ф

Випуск #2: Втілення е-демократії: Спектр інструментів та варіанти вибору

Використання нових технологій для зміцнення урядування та демократії в Україні є відносно новим, але набирає значно більшої важливості. Аналітичні записки з ефективного урядування та демократії, започатковані програмою EGAP, що фінансується урядом Швейцарії, та створені за участю Державного агентства з питань електронного урядування України, Центру розвитку інновацій (ЦРІ) Києво-Могилянської академії та інших партнерів, прагматичні, і такі, що спираються на фактичні дані, призначені для того, щоб інформувати політиків і практиків про ключові питання, пов'язані з мейнстримом ефективного електронного урядування в Україні. Аналітичні записки поширюються щоквартально та у відносно стислому електронному вигляді; вони розміщені на веб-сайті Програми EGAP www.egap.in.ua/natsionalna-polityka.

Динамічна демократична система містить «меню», або низку інструментів, які можуть активно використовувати громадяни, організації громадянського суспільства та органи державної влади для впливу на політичне життя. Зі зростанням швидкості ІТ і соціальних інновацій, все ширший діапазон інформаційних комунікаційних технологій (ІКТ), наявний для посилення демократичних процесів, не може бути виключеним із такого меню. Перший випуск аналітичних записок з ефективного е-урядування, за вересень 2016 року, був присвячений аспектам законодавства і державної політики щодо е-демократії в Україні. У цьому другому випуску ми розглядаємо саме впровадження е-демократії. Зокрема, ми вивчаємо роль інструментів е-демократії, як вони використовуються, і як вони можуть стало збагатити демократичність політичної системи України.

КЛАСИФІКАЦІЯ ІНСТРУМЕНТІВ Е-ДЕМОКРАТІЇ

Електронна чи цифрова демократія може бути визначена як використання ІКТ як для збільшення громадянських прав і свобод, так і для посилення прозорості та підзвітності уряду, участі громадян у процесах прийняття рішень, а також для громадянської освіти. З практичної точки зору, це стосується різноманітних онлайн або активованих за допомогою ІКТ державних, громадянських, бізнесових чи медійних веб-сайтів, платформ, вбудованих функцій або мобільних додатків, які сприяють втіленню принципів демократії та ефективного врядування.

Якщо вони добре продумані, інструменти е-демократії можуть надати численні переваги для демократичних процесів. Вони можуть зменшити транзакційні витрати поширення інформації та громадянської участі; ефективніше сприяти прозорості та стримувати корупцію; створювати новий досвід прямої, інтерактивної, аналітичної та учасницької залученості громадян до політики; сприяти швидкому поширенню ідей, мобілізації громадян та нетворкінгу; надавати простір для колективного розв'язання проблем і політичного навчання; залучати нових учасників – наприклад, молодь – до політичних процесів. В іншому разі, якщо інструменти е-демократії ретельно не продумані, вони можуть також збільшити ризики перетворення на заполітизовані, дорогі, та консервувати політичну систему і недовіру громадян. Якщо їхнє функціонування не є цільовим, вони можуть виявитися неефективними у збільшенні рівня політичної участі, або ж можуть збільшити кількість, але не якість взаємодії, участі та впливу.

Інший спосіб оцінити інструменти е-демократії – це подивитися на те, як вони оптимізовані у відносинах політичного попиту і пропозиції (від уряду до громадян чи бізнесу (ВдоГБ), від громадян до уряду (ГдоВ), від громадян до громадян (ГдоГ), та від бізнесу до бізнесу (БдоБ)) – як це відображено на малюнку 1. Усі політичні діячі поділяють спільну відповідальність у створенні динамічної екосистеми (е-)демократії. Уряд відповідальний за пропозицію орієнтованого на громадян, відкритого та рівного доступу до публічної інформації через веб-сайти органів державної влади та мобільні додатки, ініціативи відкритих даних, а також за створення можливостей участі та зворотного зв'язку від громадян за допомогою таких інструментів як е-петиції, е-опитування, онлайн форми зворотного зв'язку та е-консультації. Уряд також має виділити відповідні фінансові ресурси, щоб уможливити актуалізацію інструментів е-демократії на різних рівнях урядування. З боку попиту (ГдоВ), громадянське суспільство, громадяни та мас медіа мають моніторити і притягувати органи державної влади до відповіді, а також активно залучати і навчати громадськість. Платформи відстеження продуктивності державних програм і політик, онлайн кампанії, блоги з політичними думками та поглядами, дискусійні форуми (ГдоГ) на веб-сайтах соціальних мереж є ефективними для громадянського нетворкінгу, мобілізації та самоорганізації. У деяких випадках, наприклад, у бюджеті участі, поєднані різні інструменти та взаємодія між усіма вищезазначеними сторонами.

БРІФ

Випуск #2: Втілення е-демократії: Спектр інструментів та варіанти вибору

Малюнок 1 Інструменти е-демократії і динаміка попиту-пропозиції

Третій підхід до розуміння інструментів е-демократії стосується того, «коли» вони використовуються. Як зазначено у малюнку 2, деякі інструменти е-демократії є ефективнішими на окремих етапах процесу творення державної політики. Мобілізація дискусійних форумів у соціальних медіа, е-петиції, онлайн лобіювання та кампанії розбудови громадянської обізнаності корисні на стадіях формування порядку денного, тоді як е-консультації, е-опитування й аналітика поглядів у соціальних медіа можуть бути ефективними під час процесів формулювання державної політики, у яких громадян або експертів з боку громадськості просять надати пропозиції та вплинути на процес творення державної політики чи законотворчість. Зокрема, тоді як е-петиції створюють досвід участі для всієї громадськості, е-консультації частіше використовуються для короткострокових, термінових і цілеспрямованих запитів щодо пропозицій від громадськості. Різновиди е-голосування і дорадчих додатків виборців корисні під час процесів прийняття рішень або виборів, тоді як відкритих бюджет або панелі відстеження ефективності політиків чи державної політики ефективні на стадіях втілення політики.

Тим не менше, багато які зі згаданих інструментів можуть супроводжувати всі стадії процесу творення державної політики або можуть поєднуватися для посилення досвіду участі і бажаних демократичних результатів. Спостерігаючи швидкість розробки інновацій у царині ІКТ, можна відстежити все сильніший тренд «поєднання й інтеграції кількох різних інструментів» у світовій практиці е-демократії. Веб-сайти органів державної влади

чи організацій громадянського суспільства часто-густо поєднують консультації щодо державної політики із синхронними (у режимі реального часу) модерованими дискусійними форумами, сесіями запитань і відповідей, а також певними різновидами механізмів е-голосування за варіанти чи онлайн ранжування. Інші відображають лобістські кампанії громадянського суспільства з освітніми компонентами, такими, як підкасти експертів на теми цілеспрямованої державної політики, візуалізація аналітики, мобільні додатки та посилення на веб-сайти соціальних мереж чи блогів. Доведено, що поєднання офлайн (особистих) процесів з онлайн інструментами збагачує досвід навчання та участі у громадському житті. Майбутнє е-демократії – за складнішими інструментами е-демократії з інтегрованим функціоналом, більшою інтерактивністю, візуальним і гейміфікованим контентом.

Малюнок 2 Цикл творення державної політики та використання відповідних онлайн інструментів

Формування порядку денного законотворення та державної політики

Е-петиції, аналітика відкритих даних, онлайн кампанії лобіювання та підвищення обізнаності громадськості

Формулювання державної політики

Е-опитування, е-консультації, е-референдуми, аналітика поглядів у соціальних медіа

Затвердження державної політики

Е-голосування, механізми відкритої онлайн трансляції, бюджет участі (голосування за проекти)

Втілення

Опитування задоволеності громадян, громадські рішення, краудсорсинг, краудфандинг, платформи відкритих даних

Моніторинг і контроль

Мани проблем, панелі моніторингу підзвітності, ефективності, державних витрат.

Б Р І Ф

Випуск #2: Втілення е-демократії: Спектр інструментів та варіанти вибору

Класифікація інструментів е-демократії надає можливість краще зрозуміти те, як їх ефективніше обирати і коли краще застосовувати. Нерідко трапляється хибне спрямування або непродуманий задум інструментів е-демократії, що призводить до невдачі у досягненні бажаних результатів. Однак, якщо задавати правильні запитання на стадіях розробки концепції та механізму втілення, стає можливим запобігти розтраті ресурсів і розчаруванню. У цьому відношенні, список корисних запитань включає такі:

- Чому ваша організація чи відділ хочуть застосувати певний інструмент е-демократії і задля якого бажаного результату чи впливу?
- Хто ваша цільова аудиторія?
- Який перелік інструментів вже наявний для використання чи потрібно розробити власний модифікований інструмент силами організації?
- Скільки часу і ресурсів – людських, технічних, фінансових – є у вашому розпорядженні?
- Як ви можете пересвідчитися, що інструмент буде використаний цільовою аудиторією?
- Які індикатори ви використовуєте для визначення впливу чи успіху вашого інструменту?

ПРАКТИКА Е-ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

За останні п'ять років Україна стала свідком тренду розробки нових інструментів е-демократії. Цей тренд особливо прискорився після Революції Гідності 2014 року, яка була частково запалена закликом до мобілізації від провідного громадського активіста у соціальних медіа, який поширився зі швидкістю вірусу. Соціальні медіа і далі відігравали ключову роль протягом Революції, а поступові адвокаційні кампанії громадянського суспільства з 2014 року стимулювали низку реформ. Серед них – запровадження е-петицій (вперше в історії України), ініціативи е-парламенту, відкритий бюджет, обов'язкові е-декларації статків і амбітні плани щодо відкритих даних і онлайн закупівель¹. Просування України в е-демократії не пройшло непоміченим і було відмічено в опитуванні *Організації Об'єднаних Націй щодо Е-врядування у 2016 році*,

де з 2014 року Україна покращила свою позицію у світовому рейтингу *Індексу Е-участі* на 45 позицій².

Це чималі законодавчі досягнення за доволі короткий період часу. В той же час, окрім багатообіцяючого законодавства, також важливо оцінити, як ці закони втілюються на практиці і який мають вплив. Іншими словами, які інструменти є у публічному доступі для громадян України та різних зацікавлених сторін? Як вони насправді використовуються? Хто ними користується і який вони мають вплив на демократичні процеси в Україні?

ТИПИ ІНСТРУМЕНТІВ

Прозорість. Розгляд типів інструментів е-демократії, які доступні для української громадськості демонструє, що їхня лівова частка зосереджена у категорії прозорості³. Інформаційні веб-сайти, онлайн відео-трансляція засідань і тренди відкритого бюджету, відкритих даних і онлайн закупівель стають все більш поширеними серед органів державної влади та організацій громадянського суспільства. Однак, на більшості державних веб-сайтів в Україні все ще бракує двостороннього інтерактивного контенту ВдоГ. Банальне розміщення державних документів чи бюджетів онлайн автоматично не робить їх корисними, зручними для користувачів і тому часто використовуваними ширшою громадськістю – хоча це і є найвищою метою. Для ефективного користування, контент має бути орієнтованим на користувача-громадянина, добре структурованим та цікавим. Наприклад, створений у 2015 році портал відкритих даних (data.gov.ua) і запроваджене восени 2016 року обов'язкове е-декларування статків⁴, яке подали більше 50 тисяч держслужбовців, є важливими віхами зростання прозорості влади ВдоГ. Водночас, якість і структура 10 тисяч опублікованих органами державної влади наборів даних на порталі data.gov.ua потребують суттєвого доопрацювання, щоби бути ефективно використаними громадськістю. При цьому, е-декларації відкривають достатньо можливостей для додаткової перевірки з боку громадськості, можливість переслідування у судовому порядку посадових осіб за сумнівні статки, а також заходи із запобігання корупційних практик держслужбовців у майбутньому. Тоді як більшість державних веб-сайтів можуть

1 Томкова Й. Аналітичні записки з ефективного е-урядування. Випуск №1: Законодавчі аспекти електронної демократії в Україні / Й. Томкова, О. Конашевич. – К., 2016. – 8 с. – Режим доступу: <http://egap.in.ua/natsionalna-polityka>

2 United Nations. *United Nations E-government Survey 2016* / United Nations. 2016. – 242 с. – Режим доступу: <http://workspace.unpan.org/sites/Internet/Documents/UNPAN96407.pdf>

3 Томкова Й. *Е-демократія в Україні: Погляди громадян і ключових зацікавлених сторін* / Й. Томкова, М. Богуслав, Н. Гарашенко, С. Лобойко, О. Правило, А. Семенченко, Д. Хуткий. – К., 2016. – 76 с. – Режим доступу: <http://egap.in.ua/natsionalna-polityka>

4 Закон №1022 - zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1022-19.

Б Р І Ф

Випуск #2: Втілення е-демократії: Спектр інструментів та варіанти вибору

покращити свій інтерактивний і освітній контент, активісти соціальних інновацій із громадянського суспільства підняли планку розробки ще більш інтерактивних і витончених онлайн інструментів ГдоВ. Яскравими прикладами слугують Рада Опора, яка відстежує і публічно візуалізує ефективність депутатів Верховної Ради України, і високо оцінена платформа онлайн закупівель Prozorro, яка була вперше розроблена громадянським суспільством і пізніше повністю прийнята Міністерством економічного розвитку і торгівлі. Потужними прикладами також є платформи E-data та Ціна Держави, які поєднують корисні візуалізації, інтерактивний моніторинг держбюджету і можливості симуляції для громадян. Ще більш багатообіцяючими є додатки BiZorro, DoZorro і 007, які виникли як продовження «першої хвилі» ініціатив, щоби забезпечити удосконалений моніторинг державних витрат.

Е-участь і громадянський моніторинг є засадничими елементами впливової практики е-демократії. І чисельно, і з точки зору впливу, інструменти е-участі в Україні менш розвинені у процесах творення державної політики та прийняття рішень, ніж у царині прозорості. Тоді як розвиваються онлайн форми зворотного зв'язку органам державної влади, е-петиції, бюджет участі за допомогою ІКТ (пілотні кейси у Києві, і також у Вінниці, Львові, Луцьку та інших регіонах) та пілотні кейси е-голосування (такі, як вибори до громадських рад у Національному антикорупційному бюро та Міністерстві екології та природних ресурсів⁵), вони мають бути поширені та інтегровані в офіційні процеси врядування як на національному, так і на локальному рівнях. Наразі, більшість пілотних кейсів базуються у Києві та підтримуються громадянським суспільством.

Більше того, деяких інструментів участі, таких, як ВдоГ е-консультації та е-опитування, бракує у практиці е-демократії. Тоді як практика е-консультацій стала більш поширеною у Європі, Північній Америці та Азії для запитів внеску від зацікавлених сторін із громадянського суспільства та експертів під час творення державної політики, то в Україні, незважаючи на декілька спроб її запровадити, вона фактично все ще відсутня. Варто відмітити, що наприкінці 2016 року Верховна Рада розробила механізм е-консультацій, але його ще треба активно застосувати до конкретних процесів творення державної політики. За умови ефективного використання, е-консультації можуть мати значний вплив в Україні, де творення державної політики традиційно відбувається за зачиненими дверима з мінімальним внеском громадянськості або взагалі без нього. Актуалізація практики е-консультацій на всіх рівнях урядування є важливою, позаяк вона також сприятиме втіленню Закону про

Успішна практика: е-петиції

Початок процесу: Нова практика е-петицій в Україні руйнує владну політику згори-вниз і запроваджує низовий, знизу-вгору, ініційований громадянами механізм формування порядку денного. Законодавче право на е-петиції було проадвоковано коаліцією громадських організацій, очолюваною Центром розвитку інновацій при Києво-Могилянській академії та Реанімаційним Пакетом Реформ. У липні 2015 року Парламент прийняв зміни до закону про е-петиції і наприкінці серпня 2015 року Адміністрація Президента була першою, хто запровадив сервіс е-петицій на своєму веб-сайті. Для підвищення обізнаності громадськості була запущена успішна промоційна кампанія, як онлайн, так і офлайн.

Перші результати: Веб-сайт Адміністрації Президента за перші два місяці залучив найбільшу кількість користувачів, 32 петиції подолали поріг 25 тисяч цифрових підписів. Перша успішна е-петиція про право на збройний захист здобула суттєве висвітлення у мас медіа і збурила громадські дебати, але через нездатність різних груп інтересів досягти консенсусу, запропонована петиція не досягла успіху. У жовтні 2015 року, Парламент, а у 2016 році Кабінет Міністрів запустили сервіси е-петицій.

Виклики: Одним із напрямків покращення системи е-петицій є систематична і надійна система ідентифікації користувачів. Підпис е-петиції на сайті Київської міської ради потребує тільки імені, адреси, номеру телефону та підтвердження електронною поштою, тоді як подання е-петиції до Президента потребує підтвердження електронною поштою та індивідуальний податковий номер або банківський номер, який мають не всі українці. Суворіші вимоги створені для більшої безпеки, але вони тільки демотивують користувачів і тому зменшують рівень участі, і ще й суперечать закону. Іншим викликом сервісу е-петицій є низький рівень запровадження е-петицій на місцевому рівні, а також питання довіри та підтримки між громадянським суспільством, авторами петицій та можновладцями. Однак є і нові успішні приклади. Наприклад, Київська міська рада розробила Положення про е-петиції у партнерстві з громадянським суспільством і зобов'язалася кожні 2 місяці зустрічатися з авторами е-петицій для звітування щодо прогресу втілення та отримання зворотного зв'язку від громадянського суспільства.

5 Громадська організація «Електронна демократія» - ed.org.ua – втілила декілька успішних пілотних кейсів з е-голосування в Україні.

Б Р І Ф

Випуск #2: Втілення е-демократії: Спектр інструментів та варіанти вибору

громадські консультації, який планують прийняти у 2017 році. Е-вибори і е-референдуми є популярними темами для обговорення у контексті наступної хвилі інструментів, які варто додати до скриньки інструментів демократії в Україні, однак для цього бракує і відповідного законодавства, і механізмів підтримки, і сприятливої політичної культури.

Підзвітність потребує вдосконалення та поширення через додатки, які поєднують декілька аспектів, такі, як прозорість, активний моніторинг, візуалізація і поширення серед громадськості. Як зазначалося вище, Рада Опора, 007⁶ та деякі місцеві ініціативи, такі як Громадянський інспектор у Дніпрі, які спостерігають за екологічними змінами, є влучними прикладами підзвітності інструментів ГдоВ. Тим не менше, є потреба зробити їх доступними у більшій кількості секторів та на всіх рівнях урядування в Україні.

Громадянська освіта і посилення обізнаності громадськості. ІКТ для різноманітних освітніх цілей може бути інтегроване в урядові веб-сайти у вигляді посібників, націлених на окремі теми (наприклад, для запровадження нового законодавства, послуг, державних політик тощо). На даний момент, в Україні відкриті декілька безкоштовних освітніх онлайн платформ, таких, як Відкритий університет Майдану (ВУМ онлайн), Prometheus, та Skills Academy (див. сторінку 9 щодо деталей). Тим не менше, за даними загальнонаціонального опитування організацій громадянського суспільства, проведеного у 2016 році Подільською агенцією регіонального розвитку (ПАРР), 99% респондентів підтвердили популярність і нагальну потребу у розбудові більшої обізнаності громадськості та в онлайн навчанні, яке варто проводити на всеукраїнському рівні, особливо у регіонах⁷.

Від громадян до громадян (ГдоГ). Використання веб-сайтів соціальних мереж (е-Майдан) під час Революції Гідності є яскравим прикладом ефективного застосування ГдоГ онлайн активізму. Спільнокошт – національна краудфандингова платформа для соціальних проектів, Фейсбук-група «E-democracy in Ukraine» (3200 учасників) та «E-democracy and Open Data in Ukraine» (586 учасників) є показовими прикладами у цій категорії. Все же потребує створення та фінансування національна платформа з е-демократії, де було би можливо вільно поширювати й обговорювати корисну інформацію про події, найкращі практики, аналітику, та вебінари на тему е-демократії.

ВПЛИВ: КОРИСТУВАЧІ, СПРИЙНЯТТЯ, ТА НАЙКРАЩІ ПРАКТИКИ

Хто користувачі? Одним із найбільших сучасних викликів е-демократії в Україні є низький рівень обізнаності громадськості щодо наявних онлайн інструментів. Загальнонаціональне опитування громадської думки «Омнібус», проведене Київським міжнародним інститутом соціології, на замовлення фінансованої Швейцарською Конфедерацією Програми EGAP⁸ продемонструвало, що типовий користувач Інтернету в Україні має 18-35 років, живе у великому місті та має високий рівень освіти; особи старше 50 років, із загальною середньою освітою чи навіть без неї, які мешкають у сільській місцевості, менш імовірно користуватимуться Інтернетом. Це ж саме опитування виявило, що більшість громадян (47%), досі надають перевагу особистому спілкуванню, тоді як тільки 19% використовують ІКТ для взаємодії з владою. За цим же опитуванням, серед жителів України, які використовують Інтернет, переважна більшість (86%) користуються ним здебільшого для загального пошуку інформації, спілкування у соціальних мережах (76%) і для пошуку новин. Тільки 21% опитаних респондентів стверджують, що вони використовують Інтернет для доступу до державних послуг, і ще менше визнають використання з метою участі, наприклад, в онлайн опитуваннях (9%), у безпосередній взаємодії з владою (5%) чи для подання скарг (4%).

Сприйняття впливу у громадській думці. Хоча українцям може не вистачати загальної обізнаності, вони видаються радше оптимістичними щодо потенційної ролі ІКТ у врядуванні. 306 експертів в Україні, опитані у дослідженні 2015 року, проведеному Програмою EGAP і партнерами у громадянському суспільстві, вважають ІКТ каталізатором у: i) творенні урядування більш ефективним та підзвітним, ii) покращенні прямої демократії, iii) інформуванні та залученні громадян до політичного життя, iv) зростанні довіри між громадянами та органами державної влади, v) посиленні впливу громадян на політику⁹. Результати іншого загальнонаціонального опитування, проведеного Центром Разумкова, підтвердило позитивне ставлення українців до нової практики е-петицій. Тільки 26% респондентів чули

6 rada.oporaua.org, www.007.org.ua

7 Подільська агенція регіонального розвитку. *Практика використання інструментів електронної демократії громадськими організаціями в Україні*. 2016. – 61 с. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B-bC7Ah8JpqlR05R-WGpIWNbjamM/view>

8 Модуль е-врядування і е-демократії в омнібусі КМІС на замовлення фінансованої Швейцарською Конфедерацією Програми «Електронне врядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP) (egap.in.ua).

9 Томкова Й. *Е-демократія в Україні: Погляди громадян і ключових зацікавлених сторін* / Й. Томкова, М. Богуслав, Н. Гаращенко, С. Лобойко, О. Правило, А. Семенченко, Д. Хуткий. – К., 2016. – 76 с. – Режим доступу: <http://egap.in.ua/natsionalna-polityka>.

Випуск #2: Втілення е-демократії: Спектр інструментів та варіанти вибору

про існування е-петицій, але серед тих, хто чув, 65% підтримували е-петиції і вважали їх такими, що сприяють: i) діалогу між громадянами та владою, ii) економії державних коштів (завдяки зменшенню транзакційних витрат на участь) та iii) посиленню прямої демократії¹⁰.

Успішні інструменти, процеси і партнерства. Погляди експертів і загальної громадськості є важливим якісним показником впливу, але при цьому також важливо оцінити здатність чинних інструментів е-демократії до масштабування, сталості, ефективності, ступінь політичного впливу і бажаних змін у політиці. Тож як виглядає практика е-демократії у цьому відношенні? Є декілька прикладів суттєвого впливу.

Платформа публічних онлайн закупівель ProZorro є однією примітною історією успіху. За перші 14 місяці впровадження ProZorro стала ефективним рішенням для прозорості та анти-корупційних заходів в органах державної влади; система опрацювала більше 100 тисяч тендерів від 5800 покупців і зекономила більше 1,5 мільярди гривень бюджетних коштів; у 2017 році очікується економія коштів державного бюджету в обсязі 5 мільярдів гривень¹¹ (див. більше на сторінці 9). Наприкінці 2016 року це рішення було масштабовано у національному масштабі, із додаванням аналітичних і моніторингових можливостей.

Іншою впливовою історією успіху є інтерактивний портал spending.gov.ua, розроблений для відстеження державних витрат. Цей веб-сайт отримує більше 30 тисяч переглядів на день, пропонує корисну візуалізацію різних модальностей. Він був розроблений у співпраці громадянського проекту E-data та Міністерству фінансів, чим створив небачений досі прецедент ефективного партнерства громадянського суспільства і влади. Іншими успішними прикладами такого партнерства є співпраця Кабінету Міністрів і Програми EGAP, результатом чого став запуск єдиної системи місцевих е-петицій e-dem.in.ua, партнерство між Центром розвитку інновацій, Київ смарт сіті хаб та Київською міською радою, завдяки чому стартував перший у м. Києві бюджет участі з ІКТ технологіями¹².

Амбітний порядок денний щодо відкритих даних, очолюваний Державним агентством з питань електронного врядування з боку держави та проектами Social Boost, 1991 Open Data Incubator, texty.org і новою донорською програмою TAPAS з боку громадянського суспільства, вплив у багатосторонню екосистему, яка працює спільно

для заохочення органів державної влади до опублікування своїх даних онлайн безкоштовно для користування громадськістю. Також відбувається відповідне навчання цільових груп громадськості щодо ефективного користування цими даними для розробки нових послуг. Вже були проведені декілька хакатонів, зокрема, 4 цикли EGAP Challenge у регіонах, програми 1991 Open Data Incubator та Apps4Cities, які виявляють і розвивають багатообіцяючі впливові рішення.

Виклики. Хоча вище були зазначені деякі приклади успішних практик е-демократії, Україні з її 43 мільйонами громадян та 24 розмаїтими регіонами варто мати більше інструментів у розпорядженні, щоби підтримати амбітні демократичні реформи, які затребувані у пост-Майданному періоді після 2014 року. У цьому контексті, для забезпечення оптимальних умов для майбутнього розвитку е-демократії в Україні, потрібно усунути декілька перепон:

- **Низький рівень систематичної актуалізації та втілення.** Хоча законодавство та численні успішні практики е-демократії вже мають місце, вони не актуалізовані ефективно. Е-петиції на місцевому рівні є саме тими прикладами, коли існує закон, але більшість органів влади на місцевому рівні ще не затвердили чи не втілили положення про е-петиції.
- **Брак інтерактивного контенту на веб-сайтах органів державної влади та розмаїття інструментів е-демократії** є одним із чинників, який стримує масштаб користування сервісами з боку громадян.
- **Нестача фінансових ресурсів та національних програм для втілення е-демократії.** Більшість успішних рішень у царині е-демократії були розроблені волонтерами чи підтримані донорами. Варто цілеспрямовано залучати більш «формальні» (державні) та альтернативні ресурси, такі як партнерство держави та громадянського суспільства.
- **Низька обізнаність громадян, грамотність щодо інструментів е-демократії, та недостатнє висвітлення у мас медіа** щодо переваг ІКТ призводить до їхнього недовикористання. В опитуванні КМІС 2015 року, 79% опитаних українців ніколи не чули про поняття е-демократії і тільки 41% мають якесь уявлення про значення цього терміну (див. посилання 3).
- **Неузгодженість політичної волі поміж державними посадовцями щодо поєднання та просування інструментів е-демократії.** Брак політичної волі часто походить від хибних припущень, остраху, нестачі необхідного досвіду та навичок серед держслужбовців. Саме у таких випадках допоможе навчання та формування обізнаності.

¹⁰ Центр розвитку інновацій. Громадська думка щодо е-петицій в Україні. 2015. – Київ. – 1 с.

¹¹ Interfax-Ukraine. ProZorro system saves UAH 1.5 bln in 14 months. 2016. – Режим доступу: <http://en.interfax.com.ua/news/economic/347258.html>.

¹² Громадський бюджет. 2016. – Режим доступу: <http://www.kyivsmartcity.com/projects/public-budget>

Б Р І Ф

Випуск #2: Втілення е-демократії: Спектр інструментів та варіанти вибору

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРОСУВАННЯ ВПЕРЕД

Динамічна, стала й ефективно функціонуюча система е-демократії має пропонувати широкий вибір інструментів, який суспільні діячі могли би активно використовувати. Для України, для підтримки нещодавно вибореної 32-ої позиції у світовому *Індексі Е-участі ООН* за 2016 рік (див. посилання 2), всі стейкхолдери у суспільстві – влада, громадянське суспільство, приватний сектор та громадяни – мають взяти на себе відповідальність. Співпраця, цілеспрямована інновація та подальші зусилля зі створення сприятливого клімату для розквіту е-демократії – це ключові заклики до дії. Щоби досягти цього, ми пропонуємо такі рекомендації для різних суб'єктів:

1. **Громадянське суспільство** має і надалі підтримувати роль проактивної фасилітації у навчанні, соціальній інновації, поширенні, та моніторингу розширеного «меню інструментів е-демократії», які є у розпорядженні української громадськості та влади.
2. **Органи державної влади** на усіх рівнях (зокрема, Кабінет Міністрів, Парламент, та органи місцевої влади) мають проактивно і систематично інтегрувати чинні, а також нові, онлайн інструменти для покращення їхньої прозорості, підзвітності, та стимулювання участі громадян у процесах творення державної політики та прийняття рішень.
3. **Має бути систематичне виділення ресурсів з держбюджету** і через партнерство громадян і бізнесу, задля появи та втілення ініціатив з е-демократії.
4. **Варто розробляти, просувати та використовувати більше онлайн інструментів у царині е-участі та підзвітності** – у масштабі всієї країни та усіма зацікавленими сторонами.
5. **Необхідно збільшити цілеспрямоване онлайн і офлайн навчання держслужбовців, громадських організацій та засобів масової інформації**, щоби покращити розуміння, досвід та навички з тем е-демократії.
6. **Ініціювати більше кампаній обізнаності громадян та е-письменності**, щоби стимулювати використання інструментів е-демократії громадськістю.
7. **Чинні успішні практики е-демократії мають бути задокументовані, вивчені, та поширені онлайн через посібники, навчальні матеріали та мас медіа.** Освітні та

наукові заклади, НУО й аналітичні центри мають відігравати активну роль у цьому.

8. **Нові інструменти е-демократії мають бути ретельно розроблені, ефективні у співвідношенні ціна-якість, зручними у користуванні, мати вплив на демократичні процеси та бути інклюзивними**, тобто надавати легкий та рівний доступ до користування для усіх мешканців України, включно з тими, хто має особливі потреби та проживає у віддалених регіонах із обмеженим доступом до Інтернету.

На завершення варто додати позитивну ноту, спрямовану у майбутнє. Вищезазначені рекомендації зараз включаються до комплексної *Концепції з Розвитку Е-демократії в Україні*, яку разом розробляє Коаліція з представників громадянського суспільства, влади та донорів-партнерів. Ця *Концепція з Розвитку Е-демократії* має стати всеохопним документом творення державної політики, який задасть визначальні напрямки державної політики та конкретні пункти плану заходів для сталого розвитку та актуалізації е-демократії в Україні. Очолювана Державним агентством з питань електронного урядування, експертною групою «Електронна демократія» Реанімаційного Пакету Реформ та коаліцією партнерів із громадянського суспільства, *Концепції з Розвитку Е-демократії в Україні* має бути завершена навесні 2017 року та офіційно затверджена Кабінетом Міністрів влітку чи восени 2017 року. Ця Концепція також закріплена серед зобов'язань України у Плані дій ініціативи «Партнерство Відкритий Уряд» на 2016-2018 роки.

Б Р І Ф

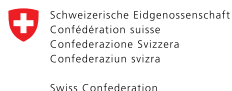
Випуск #2: Втілення е-демократії: Спектр інструментів та варіанти вибору

ПРО АВТОРІВ

Йорданка Томкова, PhD, представник швейцарської INNOVABRIDGE Foundation, радник в Україні із питань електронного урядування та керівник проекту національного діалогу швейцарсько-української Програми EGAP.
www.innovabridge.org.

Дмитро Хуткий, менеджер і експерт групи Електронна демократія із Реанімаційного пакету реформ та керівник е-Дем Лаб Центру розвитку інновацій при НАУКМА в Україні.
www.khutky.com.

Ми вдячні за експертну рецензію Олексію Конашевичу та Сергію Лобойку з Центру розвитку інновацій при НАУКМА, а також Державному агентству з питань електронного урядування України.

Програма EGAP фінансується Швейцарською агенцією з розвитку (Swiss Agency for Development Cooperation)
www.eda.admin.ch

EGAP - це швейцарська чотирирічна (на 2015-2019 рр.) програма в Україні із розвитку електронного урядування задля звітності та участі, що спільно імплементується Фондом Східної Європи, Національною академією державного управління при Президентові України, Швейцарською INNOVABRIDGE Foundation.
www.egap.in.ua, facebook.com/EGAPUkraine

Центр розвитку інновацій (ЦРІ) Києво-Могилянської академії був створений у 2013 році задля розвитку інноваційної екосистеми для стійкого соціального, політичного та економічного розвитку та процвітання України. ЦРІ має лабораторію із електронної демократії (е-Дем Лаб) та є відомими поборниками сталих сервісів е-петицій.
[www.facebook.com/cidnaukma/](https://facebook.com/cidnaukma/)
www.CID.ukma.edu.ua

Б Р І Ф

Випуск #2: Втілення е-демократії: Спектр інструментів та варіанти вибору

ПРОФІЛІ ІНСТРУМЕНТІВ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ

	ПРОЗОРІСТЬ ТА ПІДЗВІТНІСТЬ	
Є-DATA Веб-сайт: spending.gov.ua Створено: вересень 2015 року Кількість користувачів: 30 000 щодня Партнерські інституції: EGAP, ФСЕ, GIZ, Міністерство фінансів, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Державне агентство з питань електронного урядування Створені інструменти: Є-data (відкриті дані державних витрат), Є-розслідування (моніторинг і контроль державних витрат) Тривалість розробки: 1,5 місяці Кількість працівників (команда): 7 Вартість: 0 державних коштів Ключові досягнення: усі державні фінансові транзакції мають обов'язково бути опубліковані онлайн Ключові виклики: зареєстровані тільки 54% державних розпорядників.	PROZORRO Веб-сайт: prozorro.gov.ua Створено: квітень 2015 року Кількість користувачів: 19 000 покупців, 60 200 торговців Партнерські інституції: DFID, EBRD, Європейська Комісія, GIZ, КМБШ, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, МФВ, ТІ, USAID, WNISEF Створені інструменти: платформа державних закупівель онлайн, онлайн торгіві майданчики, DoZorro та BiZorro (моніторинг і контроль державних витрат) Тривалість розробки: 3 місяці на MVP, 13 місяців на повноцінну систему Кількість працівників (команда): 80 Вартість: 500 000 доларів США Ключові досягнення: зекономлено 8,8 мільярдів гривень, обов'язкове загальнонаціональне поширення Ключові виклики: підзвітність і чесність покупців і продавців; рівень професіоналізму продавців; брак моніторингу і втілення з боку органів державної влади.	ЦІНА ДЕРЖАВИ Веб-сайт: costua.com Створено: серпень 2014 року Кількість користувачів: 190 000 щорозу Партнерські інституції: CASE Україна, Європейська Комісія, ФСЕ, МФВ, PACT, UNITER, USAID Створені інструменти: податковий калькулятор, бізнес калькулятор, пенсійний калькулятор, Індекс непрозорості державних підприємств Тривалість розробки: 1 рік Кількість працівників (команда): 5 Вартість: 50 000 доларів США Ключові досягнення: через 2 роки після опублікування Індексу непрозорості державних підприємств, кількість зареєстрованих на порталі зросла з 329 до 731 (33% цільових підприємств) Ключові виклики: багато державних підприємств ігнорують закон про відкритість публічних коштів і повільно реєструються на порталах державних витрат.
	Е-УЧАСТЬ	
ЄДИНА СИСТЕМА МІСЦЕВИХ ПЕТИЦІЙ Веб-сайт: e-dem.in.ua Створено: осінь 2015 року Кількість користувачів (по Україні): 123 органів місцевої влади; 200 000 громадян Партнерські інституції: EGAP, Фонд Східна Європа, Державне агентство з питань електронного урядування, Software Company, Робоча група представників міст Створені інструменти: портал е-петицій Тривалість розробки: 2 місяці Кількість працівників (команда): 1 загальнонаціональний модератор, підтримка з боку бек офісу девелоперської компанії (за потреби) Вартість: 25 000 доларів США Ключові досягнення: перший портал такого роду в Україні, широке використання органами місцевої влади; додані функціональні можливості розробки місцевих нормативно-правових документів щодо е-петицій; виникнення місцевих проектів та посилення підзвітності Ключові виклики: відсутність надійної широко використовуваної системи ідентифікації, що часом призводить до появи шахрайських петицій, недостатня політична воля щодо затвердження місцевих нормативно-правових документів щодо е-петицій, недостатній рівень обізнаності України.	ПІЛОТНІ КЕЙСИ Е-ГОЛОСУВАННЯ Веб-сайт: ed.org.ua Створено: 2015 рік Кількість користувачів: 81 150 (користувачів), 40 200 (проголосувало) громадян Інституції, залучені до створення: ГО «Електронна демократія» Створені інструменти: платформи е-голосування Тривалість розробки: 2 місяці Кількість працівників (команда): 4 Вартість: власним коштом організації Ключові досягнення: створено прецеденти з офіційного інтернет-голосування у 2 державних інституціях (Рада громадського контролю Національного антикорупційного бюро; громадська рада при Міністерстві екології); отримано політичну підтримку; запроваджено принцип відкритого протоколу; проведено загальнонаціональне опитування серед громадянського суспільства, 80% респондентів вважають е-голосування пріоритетом Ключові виклики: брак національного та місцевого законодавства, яке би унормувало використання механізмів е-голосування, недостатня політична воля до запровадження механізмів е-голосування.	Е-DEMOCRACY IN UKRAINE (ФЕЙСБУК ГРУПА) Веб-сайт: www.facebook.com/groups/edemclubua/ Створено: січень 2015 року Кількість користувачів: 3 200 Партнерські інституції: Центр розвитку інновацій при Києво-Могилянській академії, онлайн волонтери-дописувачі Створені інструменти: онлайн платформа для обговорення та формування громадської думки Тривалість розробки: 1 день Кількість працівників (команда): 6 Вартість: безкоштовно Ключові досягнення: динамічна спільнота прихильників е-демократії Ключові виклики: нестача узгодженої колективної дії та цілеспрямованого впливу на політичні процеси.
	ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА	
ВІДКРИТИЙ УНІВЕРСИТЕТ МАЙДАНУ (ВУМ ОНЛАЙН) Веб-сайт: online.vum.org.ua Створено: 2015 рік Кількість користувачів: 5 252 всього Партнерські інституції: Київська бізнес школа Створені інструменти: онлайн курси Відкриті електронні реєстри, Практичний путівник з громадського активізму, Креативний активізм, Боротьба з корупцією в державних закупівлях, Громадський контроль Тривалість розробки: 9 місяців Кількість працівників (команда): 10 Вартість: створена на волонтерській основі pro bono, вартість ліцензії 100 доларів США на рік Ключові досягнення: деякі учасники розпочали власні проекти Ключові виклики: популяризація, стійкість до хакерських атак, моніторинг переходу навичок у практику.	PROMETHEUS Веб-сайт: prometheus.org.ua Створено: жовтень 2014 року Кількість користувачів: 300 000 всього, 15 000 на курсах з (е)-демократії Партнерські інституції: Brain Basket Foundation, Могиланська школа журналістики Створені інструменти: онлайн курси Публічні закупівлі, Основи державної політики Тривалість розробки: 6 місяців Кількість працівників (команда): 10 Вартість: 8 000-10 000 доларів США за 1 курс Ключові досягнення: онлайн курси Публічні закупівлі був прослуханий держслужбовцями Ключові виклики: створення специфічних курсів з (е)-демократії, моніторинг переходу навичок у практику.	SKILLS ACADEMY Веб-сайт: skillsacademy.com.ua Створено: 2014 рік Кількість користувачів: 44 000 всього, 1000 на курсах з (е)-демократії Партнерські інституції: European Business Association, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство освіти і науки, Міністерство молоді та спорту, Visegrad Fund, Українська студентська спілка Створені інструменти: онлайн курси Все про електронне урядування, Демократичні цінності та механізми, Прийняття рішень на державному рівні, Прийняття рішень локальному рівні, Антикорупційна діяльність Тривалість розробки: 1 рік Кількість працівників (команда): 20 Вартість: не зазначено Ключові досягнення: інтерактивний форма соціальної мережі поєднують користувачів Ключові виклики: просування розвинених інструментів для спеціалістів з персоналу та університетів, моніторинг переходу навичок у практику.